

Europos Pulsas

Jungiant bendruomenes, stiprinant Europą

Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga

Nr. 30

2025 m. gegužė

„BĖGIAIS Į ATEITĮ: KAIP GELEŽINKELIŲ ELEKTRIFIKACIJA KEIČIA LIETUVĄ“

Geležinkelio elektrifikacija tarp Kaišiadorių ir Klaipėdos – pokytis, kurį jaučiame šiandien. Praėjo treji metai nuo to, kai Lietuvoje baigtas vienas ambicingiausių transporto projektų – geležinkelio ruožo nuo Kaišiadorių iki Klaipėdos elektrifikacija. Kas pasikeitė nuo tada ir kokią poveikį šis projektas turi šiandienos Lietuvai?

2022 metų pavasarį pradėtas ir 2023 metų pabaigoje užbaigtas elektrifikavimo projektas šiandien yra laikomas viena reikšmingiausių pastarojo dešimtmečio investicijų į Lietuvos geležinkelių infrastruktūrą. 321 km ilgio 1520 mm pločio vėžės ruožas nuo Kaišiadorių iki Draugystės stoties Klaipėdoje šiandien jau visiškai veikia elektriniu pagrindu, atverdamas galimybes tiek ekologiškesniam krovinių pervežimui, tiek modernesniam keleivių aptarnavimui.

Projektas, pakeitęs tempą ir požiūrį

Šis ruožas – svarbi transeuropinio transporto tinklo (TEN-T) dalis, kuri jungia Klaipėdos jūrų uostą su Lietuvos–Baltarusijos siena. Nuo senų laikų būtent šiuo maršrutu važiuoja daugiau kaip 60 proc. visų krovinių, skirtų uostui, o net 38 proc. visų keleivių, naudojančių traukinių paslaugas Lietuvoje, bent kartą per metus keliauja šiuo ruožu.

Iki projekto įgyvendinimo visa atkarpa veikė tik dyzeliniu pagrindu. Tai sudarė apie 3 proc. visų transporto sektoriaus šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų, o kasmet sunaudojama daugiau nei 2 177 teradžaulių dyzelino. 2025 m. pavasarį galime konstatuoti: šie skaičiai – jau istorija. (skaičiai ir duomenys naudoti https://ec.europa.eu/regional_policy/projects/projects-database/lithuania-s-kaisiadorys-klaipeda-railway-line-to-be-electrified_en)

Rezultatai: mažiau taršos, daugiau efektyvumo

Remiantis AB „Lietuvos geležinkeliai“ 2024 m. tarpine ataskaita, baigus Vilnius–Klaipėda elektrifikacijos projektą, išmetamų teršalų kiekis sumažės net 150 tūkst. tonų per metus. Tai prilygsta maždaug 30 000 automobilių metinėms emisijoms arba 700 hektarų miško absorbciniam poveikiui. Kuro sąnaudos sumažėjo apie 30 proc., riedmenų priežiūros sąnaudos – net 40 proc. Važiavimo laikas sutrumpėjo tam tikrose atkarpose. Padidėjo keleivių srautas, ypač tarp Klaipėdos, Šiaulių ir Kaišiadorių. Tai ne tik skaičiai – tai kasdienė nauda: švaresnis oras aplink didžiuosius miestus, tylesnis traukinių judėjimas gyvenvietėse ir greitesnės bei patogesnės kelionės.

Lietuva Europos kontekste 2021 m. Lietuva buvo viena mažiausiai elektrifikuotų šalių Europos Sąjungoje – vos 8 proc. geležinkelių tinklo buvo elektrifikuoti. Šiandien šis rodiklis jau viršija 20 proc., o ES vidurkis siekia apie 56 proc. Tai rodo spartų pasivijimo tempą ir aiškią strateginę kryptį. Baigus Vilnius–Klaipėda elektrifikacijos projektą, elektrifikuotų geležinkelių dalis padidės iki 35

proc., o užbaigus „Rail Baltica“ projektą – iki 40 proc..

Kaip tai buvo įgyvendinta?

Kontaktinių oro linijų įrengimą stotyse ir atvirose ruožuose. Traukos pastoių ir autotransformatorių statybą. Signalizacijos, telekomunikacijos ir eismo valdymo sistemų modernizavimą. Infrastruktūra buvo pritaikyta visose

projektas, jungiantis Lietuvą su Latvija, Estija bei Vakarų Europa.

Panevėžio rajono savivaldybė jau pasirengusi bendradarbiauti: pasak mero Antano Pociaus, „statybos darbų įžengimas į rajoną yra ne tik ekonominės naudos, bet ir regioninio prestižo klausimas.“

Kas toliau?

Lietuvos geležinkelių strateginiuose planuose numatoma elektrifikuoti dar daugiau ruožų – pirmausia linijas Vilnius–Šiauliai ir Marijampolė–Kaunas. Pagal „LTG Infra“ 2025–2028 m. veiklos planą, tai yra prioritetinės kryptys, skir-

geležinkelių infrastruktūra Lietuvoje įgauna vis daugiau reikšmės nacionalinio saugumo kontekste. Pagal Europos Komisijos Gynybos mobilumo planus, ES siekia sukurti patikimą karinį mobilumą užtikrinančią infrastruktūrą, kuria galėtų judėti tiek civilinis, tiek karinis transportas. Geležinkeliai – itin svarbi šios sistemos dalis. Lietuva tampa pagrindine NATO sausumos logistikos arterija, jungiančia Vidurio Europą su Baltijos jūros regionu.

Rail Baltica linijos integracija yra esminė ne tik ekonominiu, bet ir kariniu požiūriu – ji suteikia

„LTG Link“ traukiniais keliavo 5,5 milijono keleivių, tai yra 500 000 daugiau nei 2023 m. Šis augimas rodo didėjančią viešojo transporto populiarumą. Tai ypač svarbu vyresnio amžiaus gyventojams, taip pat šeimoms, kurios dabar dažniau renkasi keliauti traukiniu vietoj automobilio.

Skaitmeninimas ir inovacijos: ateities geležinkelis

Elektrifikacija atveria kelią kitoms technologijoms – LTG diegia pažangias keleivių informavimo sistemas, realaus laiko stebėseną, planuoja įdiegti automatizuoto traukinių valdymo (ATV) sprendimus. Tai ne tik padidina saugumą, bet ir leidžia optimizuoti grafikų planavimą, mažina vėlavimų riziką.

Energetinis efektyvumas ir atsparumas

Elektrifikuoti geležinkeliai ne tik sumažina priklausomybę nuo dyzelino, bet ir padidina energetinį atsparumą. Remiantis Lietuvos energetikos agentūros 2023 m. energetikos duomenų apžvalga, 2022 m. Lietuva importavo apie 27 proc. sunaudojamo kelių transporto dyzelino. Lietuvoje atidarant vis naujus saulės bei vėjo parkus, apie 70 proc. elektros energijos jau pagaminama iš atsinaujinančių energijos išteklių (AEI).

Keleivių patirties kokybiniai pokyčiai

Elektrifikavimas ne tik pagerino paslaugų greitį, bet ir pakeitė kelionių kultūrą. Remiantis 2024 m. „LTG Link“ duomenimis, per metus traukiniais keliaavo 5,5 mln. keleivių, tai yra 500 000 daugiau nei 2023 m. „LTG Link“ planuoja atnaujinti traukinių parką, įsigydama modernius šveicariškus traukinius, kurie pasižymės didesniu komfortu ir greičiu.

Europa kaip vieningas žaliasis tinklas

Lietuva su savo pažangiomis elektrifikavimo iniciatyvomis tampa neatsiejama Europos žaliojo mobilumo strategijos dalimi. Pagal „Fit for 55“ iniciatyvą, ES siekia iki 2030 m. sumažinti transporto sektoriaus emisijas 90 proc.. Geležinkeliai – kartinis ramstis šiame plane. Lietuva, pasiekusi 20 proc. elektrifikacijos, juda link ES vidurkio, bet kartu imasi ir lyderystės inovacijų srityje, įskaitant baterinių traukinių plėtrą.

Išvados:

Nuo investicijų – prie realios naudos

Kaišiadorių–Klaipėdos elektrifikacija tapo infrastruktūroje tuo, kuo žalia politika tampa šalies strategijoje – įrodyta, kad galima padaryti geriau. O dabar „Rail Baltica“ ambicija – ne tik jungti miestus, bet ir formuoti ateities mobilumo stuburą visame regione. Tai ne tik bėgiai, tai – kryptis.

„Europos Pulsas“ informacija

Rail Baltica statyba. „Rail Baltica“nuotrauka.

savivaldybėse nuo Kaišiadorių iki Klaipėdos, įskaitant Jonavą, Kėdainius, Radviliškį, Šiaulius, Telšius, Plungę, Kretingą.

Europos parama ir investicijos

Projekto vertė – 383,3 mln. eurų, iš kurių net 158 mln. eurų buvo finansuota iš ES Sanglaudos fondo, pagal „ES struktūrinių fondų investicijų“ 2014–2020 m. programą.

Tai vienas iš tų atvejų, kai europinės lėšos buvo panaudotos tikslingai, aiškiai ir į naudą visuomenei – tai įrodo tiek projekto skaidrumas, tiek rezultatai.

Krovinių srautai – iššūkiai ir prisitaikymas

Projektas įgyvendintas geopolitinių iššūkių fone – sankcijos Baltarusijai, karo Ukrainoje poveikis logistikai. Vis dėlto infrastruktūra buvo suplanuota lanksčiai – leidžiant nukreipti srautus įvairiais maršrutais, plėtojant naujas jungtis su Lenkija ir Latvija bei skatinant intermodalinį transportą.

„Rail Baltica“ – kitas žingsnis 2025 m. pavasarį „LTG Infra“ skelbia naujus viešuosius pirkimus „Rail Baltica“ infrastruktūros plėtrai: planuojama statyti 12,4 km sankasos atkarpą Berčiūnai–Joniskėlis, o iki metų pabaigos prasišdės paruošiamieji darbai ruožuose nuo Kauno iki Panevėžio. Tai – strateginis europinės reikšmės

tos tinklo efektyvumui ir tvarumui didinti (šaltinis: doc.ltginfra.lt).

Taip pat svarstomi modernūs alternatyvūs traukos būdai – vandeniniai traukiniai ir bateriniai sprendimai. 2023 m. LTG pasirašė sutartį su Šveicarijos bendrove „Stadler“ dėl naujų elektrinių ir baterinių traukinių pirkimo, o artimiausiu metu planuojama įrengti pirmąją baterinių traukinių įkrovimo stotį Baltijos šalyse (šaltiniai: railwaypro.com, railtech.com).

Kalbant apie tarptautinę integraciją, „Rail Baltica“ – strateginis projektas, kuris sujungs Baltijos šalis su Vakarų Europa. Projektas numato jungtis per Estiją iki Suomijos (šaltinis: rail-baltica.lt).

Nauda regionams: kas laimi pirmiausia? Geležinkelių modernizacija tiesiogiai veikia ne tik didžiuosius miestus, bet ir regionus, per kuriuos driekiasi pagrindiniai maršrutai. Kaišiadorių, Šiaulių, Telšių ar Plungės regionuose išaugo transporto srautai jau paskatino naujų logistikos centrų kūrimą, patogesnę susisiekimą gyventojams ir investicijų į vietos ekonomiką augimą. Remiantis regioninių plėtros tarybų duomenimis, tokio masto infrastruktūros projektai ilgai didina ir NT vertę, ir vietinių paslaugų paklausą.

Lietuva kaip žaliasis koridorius: klimato ir saugumo dimensijos

Elektrifikuota ir modernizuota

greitą ir efektyvią galimybę dislokuoti pajėgas iš Lenkijos į Latviją ir Estiją. Be to, atnaujinta infrastruktūra atitinka ES dvigubo naudojimo standartus (dual-use), kurie leidžia naudoti infrastruktūrą tiek civilinėms, tiek gynybos reikmėms.

Kartu tai stiprina ir klimato strategiją – transporto srautus iš kelių perkeltant į mažiau taršius elektrifikuotus geležinkelius, mažėja CO₂ emisijos, o tai ypač svarbu NATO logistikai, siekiančiai tapti tvaresne. Tai įtvirtina Lietuvą kaip vieną iš pagrindinių žaliųjų logistikos koridorių Rytų–Vakarų ašyje. (šaltiniai: Europos Komisija, EU Mobility and Transport; NATO Logistics Handbook; Rail Baltica Global Project Factsheet)

Modernizuota geležinkelių infrastruktūra Lietuvoje jau yra laikoma kritiniu resursu ne tik ekonomikai, bet ir Europos saugumui. Pagal ES Gynybos mobilumo planus, atnaujinti geležinkeliai užtikrina greitą karinio transporto judėjimą. Kartu Lietuva stiprina savo pozicijas kaip „žaliasis logistikos koridorius“ – šalis, kuria galima gabenti krovinius per visą Baltijos regioną su minimaliu CO₂ pėdsaku.

Remiantis 2024 m. „LTG Link“ ataskaita, dauguma keleivių teigiamai vertina pasikeitusį susisiekimą. Keleivių vertinimo vidurkis pagal 20 skirtingų aspektų siekia 9,1 balo iš 10. Be to, 2024 m.

ES kultūros ministrų diskusijų centre – kūrybiškos ir atsparios Europos puoselėjimas

Europos Sąjungos kultūros ministrų tarybos sesijoje Briuselyje, vykstant politinei diskusijai apie programos „Kūrybiška Europa“ ateitį bei „Kultūros kompas“ strategines gaires, kultūros ministras Šarūnas Birutis akcentavo kultūros esminį indėlį stiprinant Europos visuomenių atsparumą dabartinių geopolitinių iššūkių kontekste.

Ministras Š. Birutis pabrėžė būtinybę stiprinti programą „Kūrybiška Europa“, užtikrinant adekvatų finansavimą ir atsižvelgiant į kultūros bei kūrybi-

nių sektorių lūkesčius. Jis taip pat akcentavo poreikį ieškoti savalaikių, inovatyvių sprendimų programos administravimui paprastinti ir plėtoti decentra-

lizuotas finansavimo galimybes mažesnės apimties projektams, kad programa efektyviai tarnautų kultūros vaidmens puoselėjimui visuomenėje ir demokratinėms vertybėms stiprinimui.

„Kultūra atlieka esminį vaidmenį stiprinant mūsų visuomenių atsparumą, kritinį mąstymą ir demokratines vertybes, ypač dabartinių saugumo iššūkių akivaizdoje. Todėl turime ne tik stiprinti programą „Kūrybiška Europa“, užtikrinant jos finansavimą bei lankstumą, bet ir „Kultūros kompas“ gairėse aiškiai įtvirtinti kultūros indėlį į ES saugumą, kovą su dezinformacija“, – sakė kultūros ministras Š. Birutis.

Briuselyje ministrai patvirtino Tarybos išvadas dėl paramos jauniems menininkams bei karjerą pradedantiems kultūros ir kūrybos profesionalams. Patvirtintos ir Tarybos išvados dėl audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teisinės sistemos verti-

nimo, kurios taps pagrindu Europos Komisijai atliekant Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos peržiūrą platesniame naujųjų ES skaitmeninių teisės aktų kontekste. Kartu Lietuva parėmė siūlymus stiprinti autorių ir gretutinių teisių apsaugą bei užtikrinti skaidrumą dirbtinio intelekto srityje.

Taryboje svarstant kitus klausimus, kultūros ministras Š. Birutis pristatė Lietuvos iniciatyvą, kurią taip pat palaiko kitos Baltijos šalys ir Ispanija, dėl ES bendradarbiavimo kultūros srityje puoselėjant bendrą Europos atmintį, ypač kalbant apie XX a. totalitarinių režimų palikimą ir demokratinių vertybių apsaugą, ir stiprinant ES atsparumą. Šią temą siūloma numatyti kaip vieną vertybinių prioritetų būsimuose „Kultūros kompas“ strateginiuose pagrinduose, skatinti jos nagrinėjimo per kultūrą iniciatyvas. Taryboje šią Lietuvos iniciatyvą taip pat parėmė Vokietija

ir Čekija.

Ministras Š. Birutis išreiškė Lietuvos paramą Estijos iniciatyvai dėl kultūros indėlio į ES parengtį, rūpinantis ilgalaikiu skaitmeninio kultūros paveldo išsaugojimu.

Antrąjį šių metų pusmetį ES Tarybai pirmininkausiančios Danijos atstovai pristatė savo temas, akcentuodami kultūros ir žiniasklaidos vaidmenį puoselėjant europines vertybes ir atsparią demokratiją.

Rengiantis Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai, vizito Briuselyje metu ministras Š. Birutis surengė konsultacinį susitikimą su Graikijos bei Airijos kultūros ministrais, taip pat susitiko su Europos Parlamento Kultūros ir švietimo komiteto pirmininke Nela Riehl.

Daugiau informacijos skaitykite: <https://lrkm.lrv.lt/lt/naujienos/es-kulturos-ministru-diskusiju-centre-kurybiskos-ir-atsparios-europos-puoselejimas/>

Gulbinėnų dvaras – tylus istorijos liudytojas Pasvalio krašte

Lietuvoje dvarai – tai ne tik buvusių didikų rezidencijos, bet ir svarbūs kultūros, ūkio bei visuomeninio gyvenimo centrai. Vienas tokių – Gulbinėnų dvaras, įsikūręs Pasvalio rajone, Krinčino seniūnijoje, netoli Lėvens upės. Nepaisant laiko žymių, šis dvaras iki šiol išlaiko orų savo istorinės praeities atspindį – tiek per išlikusią architektūrą, tiek per žmones, kurie čia gyveno ir kūrė.

Istorinė kelionė nuo bajorų iki generolo

Gulbinėnų dvaro ištakos siekia XVIII a. pabaigą. Tuomet čia įsikūrė kelių žinomų bajorų giminių atstovai – Bistrampai, vėliau Varašinskiai ir galiausiai Karpiai. Pastarieji ne tik sustiprino dvarą ekonomiškai, bet ir išplėtojo jo architektūrinį ansamblį – buvo pastatyti rūmai, ūkiniai pastatai, įkurtas išpuoselėtas parkas.

Svarbiausias ir bene labiausiai su dvaru siejamas asmuo – generolas Kazys Ladyga, nepriklausomybės kovų dalyvis, visuomenininkas, vienas Lietuvos kariuomenės kūrėjų. Jis dvarą valdė 1925–1941 m. laikotarpiu, paversdamas jį ne tik gyvenamąja vieta, bet ir moderniu ūkiu bei bendruomenės centru. Jo iniciatyva dvaro teritorijoje buvo įsteigtas paštas, parduotuvė, kelios kalvės, keliai išgrįsti akmenimis, įkurta koplyčia ir parapija.

Svarbus ir jo indėlis į švietimą – dvare įkurta pradžios mokykla,

kuri veikė net iki 1992 m. Vėliau pastatai grąžinti generolo paveldėtojams. Taip Gulbinėnų dvaras tapo unikaliu tarpukario dvaro, kaip bendruomenės centro, pavyzdžiu Lietuvoje.

Architektūrinė kompozicija – didingumas be pompastikos

Gulbinėnų dvaro sodyba užima 16 hektarų plotą. Tai viena geriausiai išlikusių kompleksinių dvaro sodybų Pasvalio regione. Dvaro rūmai išsiskiria įdomia kompozicija: trijų dalių struktūra su trijų aukštų centriniu korpusu ir šoniniais flygeliais – dviejų bei vieno aukšto.

Ūkiniai pastatai – tvartai, svirnai, arklidės – pastatyti iš raudonų plytų ir akmens mūro, kas yra būdinga XIX a. pab. dvarų architektūrai. Įspūdingas ir parkas: čia išlikę senieji medžiai, takai, tvenkiniai, kurie ne tik puošia sodybą, bet ir saugo gamtinę-biologinę paveldą.

Visa tai sudaro darnų visumą įspūdį, leidžiantį lankytojui įsi-

jausti į laikmečio dvasią.

Kultūrinė ir visuomeninė reikšmė

Gulbinėnų dvaras – tai ne tik pastatų ansamblis, bet ir vietos žmonių atminties centras. Tarpukariu čia vyko pamaldos, kultūriniai renginiai, švietimo veikla. Dvaro šeimininkas generolas Ladyga buvo žinomas kaip šviesuolis, remiantis spaudą, patriotinius judėjimus, vietos inteligentiją.

Šiandien dvaras įtrauktas į Kultūros vertybių registrą (unikalus kodas 422). Tai liudija apie jo istorinę ir kultūrinę vertę. Taip pat svarstoma galimybė dvarą pritaikyti turizmo ir bendruomenės reikmėms: planuojamos edukacinės stovyklos, kultūros renginiai, parodos.

Būklė šiandien ir viltingas rytoj

Šiuo metu dvaras priklauso privatiems savininkams. Pastatai iš dalies prižiūrimi – 1994–1995 m. atlikti stogo remonto darbai, teritorija tvarkinga. Tačiau architektūriniam ansamblui būtina išsami restauracija, kad būtų išsaugotas ne tik vaizdas, bet ir istorinis autentiškumas.

Pasvalio bendruomenė, tu-

Autorius Modris Putns, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=57954911>

rizmo specialistai ir kultūros paveldo puoselėtojai viliasi, kad Gulbinėnų dvaras galėtų vėl tapti atviru, gyvu kultūros centru. Galbūt tai galėtų būti net regioninis muziejus, konferencijų erdvė ar menininkų rezidencija.

Dvaras kaip gyva istorijos pamoka

Gulbinėnų dvaras – tai gyva istorijos pamoka, kuri primena, kad kiekviena sodyba turi savo vaidmenį Lietuvos kultūros ir

valstybingumo istorijoje. Ši vieta mena ne tik didikų gyvenimą, bet ir nepriklausomybės kovas, švietimo raidą, bendruomenės vienybę.

Saugodami ir puoselėdami tokius objektus, išsaugome savo tapatybę. Šiandien tai ypač svarbu – nes dvarai nėra tik praeitis. Jie gali būti tiltas į ateitį – jei į juos žiūrėsime ne kaip į griuvėsius, bet kaip į galimybes gyvam kultūros pulsui grąžinti į regionus.

„Europos Pulso“ informacija

2024-ieji – šilčiausi metai Europoje: ką tai reiškia mums?

Per pastaruosius kelis dešimtmečius klimatas keičiasi vis greičiau, tačiau 2024-ieji išsiskyrė net tarp rekordiskai šiltų metų – jie buvo šilčiausi Europoje per visą stebėjimų istoriją. Vidutinė metinė temperatūra žemyne siekė 10,69 °C, tai yra beveik pusantro laipsnio daugiau nei įprastai. Ši tendencija verčia susimąstyti: ką šie pokyčiai reiškia mūsų sveikatai, gamtai ir kasdieniam gyvenimui?

Karščiai vis dažnesni ir ilgesni

2024 metų vasarą daugelyje Europos šalių vyravo neįprastai aukšta temperatūra. Pietų Europoje buvo užfiksuotos ilgiausios karščio bangos, trukusios net kelias savaites. Netgi šiaurės regionuose temperatūra siekė 30 laipsnių ir daugiau. Tyrimai rodo, kad beveik pusė metų dienų buvo šiltesnės nei įprasta. Dėl to dažnėjo sveikatos problemų, ypač tarp vyresnio amžiaus žmonių: daugiau šilumos smūgių, padidėjusio kraujospūdžio, kvėpavimo sutrikimų atvejų.

Kintantis oras – nuo sausros iki potvynių

Be karščių, metai pasižymėjo labai nevienodu kritulių pasiskirstymu. Vakaruose (pvz., Vokietijoje, Nyderlanduose) fiksuoti rekordiniai lietus ir potvyniai, kai kuriuose miestuose vanduo semdavo namus ir gatves. Tuo tarpu Rytų Europoje (Bulgarijoje, Rumunijoje) vyravo sausra, paveikusi žemės ūkį ir maisto gamybą. Šie kontrastai rodo, kad mūsų klimatas tampa vis labiau nenuspėjamas.

Tirpstantys ledynai – signalas iš šiaurės

Dar viena svarbi žinia – rekordinis ledynų tirpimas Skandinavijoje ir Svalbardo salyne. Dėl vis šiltesnių žiemų ledas netrunka susiformuoti, o vasaros metu jis ištirpsta greičiau nei bet kada anksčiau. Tai svarbu ne tik dėl gamtos – tirpstantys ledynai kelia jūros lygį, kuris ilgainiui gali kelti grėsmę pakrančių miestams, įskaitant Klaipėdą ar Veneciją.

Viršyta pavojinga 1,5 °C riba

Pirmą kartą pasaulio istorijoje 2024 m. vidutinė metinė temperatūra viršijo 1,5 laipsnio ribą, nustatytą Paryžiaus klimato susitarime. Ši riba yra tarsi „raudona linija“, kurios peržengimas reiškia dar spartesnius gamtos pokyčius: daugiau miškų gaisrų, potvynių, biologinės

įvairovės nykimo.

Poveikis mūsų gyvenimui

Klimato kaita nėra tik mokslininkų problema – ji jau veikia mūsų kasdienybę:

Sveikata: karščio bangos pavojingos senjorams ir žmonėms su širdies, kvėpavimo ligomis.

Namai: dėl karščių miestai tampa tarsi „šilumos salos“, kai naktimis neišvėsta, o seni pastatai sunkiai sulaiko vėsa.

Kainos: sausros ir derliaus praradimai lemia brangesnį maistą – tai jau juntame prekybos centruose.

Anūkų ateitis: kiekvienas papildomas laipsnis reiškia sudėtingesnę pasaulį jaunajai kartai.

Ką galime padaryti?

Nors atrodo, kad vieno žmogaus veiksmai mažai ką keičia,

vis dėlto daugelio bendri sprendimai gali turėti įtakos. Štai keli žingsniai:

Taupykite energiją: išjunkite nereikalingą apšvietimą, naudokite ekonomiškiausius prietaisus.

Rinkitės viešąjį transportą arba eimą pėsčiomis.

Palaikykite žaliąsias iniciatyvas: sodinkite medžius, palaikykite atsinaujinančią energiją.

Rinkitės vietinius produktus, kurių gamyba ir transportavimas sukelia mažiau taršos.

Pabaigai

2024-ieji buvo aiškus priminimas, kad klimato pokyčiai yra čia pat – jie veikia mūsų sveikatą, saugumą ir gyvenimo kokybę. Tačiau kartu tai – galimybė veikti. Kiekvienas mūsų gali prisidėti prie tvaresnės ateities – dėl savęs, dėl savo vaikų ir anūkų.

ES investuoja 7,3 mlrd. eurų iš programos „Europos horizontas“, kad sustiprintų konkurencingumą ir talentų ugdymą

Europos Komisija paskelbė, kad pagal naują „Europos horizonto“ 2025 m. darbo programą skirs daugiau nei 7,3 mlrd. eurų, siekdama sustiprinti Europos mokslinių tyrimų ir inovacijų potencialą bei pasaulinį konkurencingumą. Šios lėšos padės skatinti pažangų mokslą, spartinti žaliąją ir skaitmeninę per-tvarką bei didinti Europos konkurencingumą.

Programa padės pritraukti ir išlaikyti geriausius tyrėjus Eu-ropoje, taip pat suteiks tikslinę paramą nuo karo ir prievarti-nės migracijos nukentėjusiems asmenims. Tarp šių pastangų – atnaujinta Marie Skłodowskos-Curie veiklų (MSCA) 2023–2025 m. dalis, kuri numato didesnę paramą Ukrainos mokslininkams bei naujo MSCA pilotinio projekto „Rinkis Europą mokslui“ pradžią. Ši iniciatyva siūlys daugiau galimybių jauniems mokslininkams: konkurencin-gus atlyginimus ir ilgesnes su-tartis.

Pilotinis projektas yra dalis 500 mln. eurų paketo 2025–2027 m. laikotarpiui ir platesnės ini-ciatyvos „Rinkis Europą“, kurią neseniai pristatė Komisijos pir-mininkė Ursula von der Leyen. Iniciatyvos tikslai: mokslas turi būti laisvas ir atviras, investuoti į talentus bei spartinti inovaci-jas Europoje.

Per Europos mokslinių tyri-mų tarybą (ERC) į Europą at-vykstantys tyrėjai jau dabar gauna papildomą finansavimą prie savo dotacijos, kuri nese-niai buvo padvigubinta. Be to, bus įdiegta nauja septynerių metų „superdotacijų“ schema,

skirta ilgalaikiai paramai eliti-niams talentams.

Pagrindiniai 2025 m. darbo programos aspektai

Igyvendinant ES prioritetus: Moksliniai tyrimai ir inovaci-jos (MTI) yra esminiai ES tikslų įgyvendinimui – nuo konkuren-cingumo, gynybos ir saugumo stiprinimo iki piliečių gyvenimo gerinimo. 2025 m. programa fi-nansuos skaitmenines ir kosmo-so technologijas, žaliuosius pro-jektus ir tvarią plėtrą, taip pat priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu ir terorizmu, mažins CO₂ emisijas ir energe-tikos sąnaudas. Daugiau nei 663 mln. eurų bus skirta penkioms ES misijoms.

Klimato ir skaitmeninės transformacijos pagreitinimas: ES siekia tapti pirmuoju kli-mato neutralumo žemynu iki 2050 m., todėl 35 proc. pro-gramos „Europos horizontas“ finansavimo skiriama klimato tikslams. 2025 m. programoje tai apima:

- 1,14 mlrd. eurų klimato, energetikos ir transporto pro-jektams;
- 833 mln. eurų maisto, bioe-konomikos, žemės ūkio ir aplin-

kosaugos sritims;

- 36 proc. viso biudžeto – skaitmeninei pertvarkai, iš jų 1,6 mlrd. eurų – dirbtiniam in-telektui.

Automobilių sektoriaus ino-vacijos:

Programa remis Europos au-tomobilių pramonės transfor-maciją – siekiama švaresnio, konkurencingesnio transporto. Bus finansuojamos:

- naujos kartos elektromobi-lių baterijos;
- išmaniosios gamybos tech-nologijos;
- transporto skaitmeninimas, kibernetinis saugumas ir žiedi-nės ekonomikos principai;
- išmanios, atsparios mobilu-mo sistemos.

Supaprastinta paraiškų teikimo sistema

Europos Komisija 2025 m. programoje pradeda supaprasti-nimo procesą:

- Trumpesnės temos aprašy-mo formos;
- Daugiau atvirų temų, lei-džiančių kūrybiškesnius spren-dimus;
- Vienkartinės dotacijos (an-gl. lump sums) sudarys 35 proc. biudžeto, mažindamos atskaitų naš-tą;
- 29 temoms taikomas dvie-jų etapų paraiškų procesas: pirmiausia trumpa paraiška, o išrinktieji kviečiami pateikti iš-samią.

Talentų skatinimas

Programa padeda spręsti „protų nutekėjimo“ problemą:

- 22,5 mln. eurų bus skirta MSCA pilotui „Rinkis Europą“;
- Konkurencingi atlyginimai, ilgesnės sutartys;
- Bendrai finansuojamos dok-torantūros ir podoktorantūros stipendijos.

Gyvybingesnės Europos gyvenvietės

Naujoji Europos Bauhauzo (NEB) priemonė – pirma dau-giametė finansinė priemonė inovatyviems projektams, sie-kiantiems sukurti tvaresnes, įtraukesnes ir estetiškesnes gy-venamąsias erdves.

- 2025 m. NEB kvietimo biu-džetas – 118,4 mln. eurų;
- ~63 mln. eurų – demonstra-ciniai projektai (pvz., regenera-cinio dizaino);
- Likusi dalis – fundamenti-niams tyrimams ir pagalbiniams veiksams.

Parama Ukrainos mokslininkams

Programa skatina teikti gali-mybes karo paveiktiems moksl-i-ninkams:

- Tėsiama parama Ukrai-nos biurui „Horizon Europe“ programoje;
- MSCA4Ukraine inicia-tyva skiria 10 mln. eurų ukrai-niečių mokslininkams;
- Kai leis sąlygos, remis

sugrįžimą ir Ukrainos mokslo sistemos atkūrimą.

Parama Gazos mokslininkams

2025 m. programa numato:

- Virtualų tyrimų bendradar-biavimo centrą, kuris teiktų men-torystę, akademinius išteklius, jungtų mokslininkus su iniciaty-vomis, partneriais ir rėmėjais.

Ką toliau?

- Pirmieji kvietimai teikti pa-raiškas atsidarys gegužės 15 d. per Komisijos finansavimo por-talą.
- Daugiau supaprastinimo priemonių planuojama 2026–2027 m.

Kontekstas

„Europos horizontas“ – tai 93,5 mlrd. eurų vertės ES moks-linių tyrimų ir inovacijų pro-grama, vykdoma 2021–2027 m. Didžioji dalis finansavimo pa-skirstoma pagal konkursinius kvietimus, išdėstytus darbo programose, kuriose nurodomi tikslai, temos, reikalavimai ir atrankos kriterijai.

2025 m. darbo programa grin-džiama strateginiu 2025–2027 m. planu, patvirtintu 2024 m. kovo mėn., parengtu bendradar-biaujant su valstybėmis narė-mis, Europos Parlamentu, asoci-juotomis šalimis ir daugiau nei 2000 suinteresuotųjų subjektų bei piliečių.

Kaip Rumunijos prezidento rinkimai virto kibernetiniu trileriu

Jei kas nors prieš metus būtų pasakęs, kad 2024 m. Rumunijos prezidento rinkimai bus atšaukti dėl „TikTok“ robotų ir užsienio kišimosi, būčiau nusijuokęs. Ir visgi – štai kur mes esame. Rumunija tapo pirmuoju tikru testu visiškai naujo lygio politinei manipuliacijai. Lapkričio pabaigos savaitė, 2024 m., daug kur pasaulyje buvo įprasta – bet Rumunijoje kilo daugybė klausimų. Nuo „Kokioje šalyje aš atsibudau?“ iki „Kas apskritai yra Călinas Georgescu?“

Gal klausiate – kodėl turėčiau rūpintis Rumunija? Leiskite pasakyti: tai ne tik apie Rumuniją. Tai – apie Europos demo-kratijos ateitį, apie tai, kaip lengvai gali būti pavogta visuo-menės nuomonė, ir apie baisią realybę, kad rinkimų rezultatus šiandien labiausiai lemia socialiniai tinklai.

Staigus posūkis

2024 m. lapkričio 24 d. Rumu-nija surengė prezidento rinkimus. Rezultatai – visiškai neti-kėti. Nepriklausomas kandidatas Călin Georgescu, kuris beveik ne-buvo pastebimas apklausose, lai-mi pirmąjį turą su 23 proc. balsų. Kas jis toks? Kaip asmuo, neturė-jęs realaus politinio svorio, staiga atsiduria pirmoje vietoje?

Žurnalistai, politologai ir net paprasti rinkėjai ėmė ieškoti at-sakymų. Paaiškėjo, kad Georges-cu – buvęs JT biurokratas, vėliau tapęs nacionalistinės ideologijos skleidėju, garsėjęs sąmokslų teo-rijomis, antieuropinėmis ir anti-nato nuostatomis, pagyrimais autoritariniams lyderiams. Jo re-torika dažnai sutapo su Kremlui palankiomis žinutėmis.

Kodėl „užsienio valstybei“ turėtų rūpėti padėti tokiam kan-didatui? Todėl, kad prezidentas, kritikuojuantis Rumunijos Vakarų sąjungas, būtų būtent tai, ko nori Rusija – silpnesnė ES ir nestabili NATO rytinė siena.

Išikišimas

Po kelių dienų pradėjo skliti pranešimai apie įtartina veiklą socialiniuose tinkluose. Vyriau-sybė deklasifikavo žvalgybos ataskaitas: užsienio valstybė įgyvendino koordinuotą kiber-

netinę kampaniją, siekdama pa-veikti visuomenės nuomonę Ge-orgescu naudai.

Pagrindiniai įrankiai? TikTok robotai, dezinformacijos tinklai ir dirbtinai didinamas popula-rumas. Viskas tam, kad kandi-datas patektų į dėmesio centrą. Po žvalgybos patvirtinimo Kons-titucinis Teismas nepanaikino rinkimų rezultatų, tačiau įsakė balsų perskaiciavimą. Ir ką jūs manot?

Georgescu balsų buvo tiek pat. Jokio balsų klastojimo, jokio tiesioginio sukčiavimo. Bet štai kur problema:

Pagal Rumunijos įstatymus rinkimai gali būti panaikini-ti, jei užsienio įtaka reikšmin-gai paveikia rezultatus. Būtent taip ir nusprendė teismas 2024 m. gruodžio 6 d., padarydamas Rumuniją pirma šalimi Euro-poje, kuri panaikino prezidento rinkimus dėl kibernetinio karo. Vieniems tai – būtina priemonė demokratijai apsaugoti. Kitiems – pavojingas precedentas: kas nusprendžia, kada įtaka tampa „per didelė“?

Platesnis kontekstas

Užsienio kišimasis į rinkimus – nieko naujo. Bet kodėl Rumu-nija? Ir kodėl dabar?

Rumunija – svarbus strate-ginis NATO partneris, esantis

prie pat Rusijos ir Ukrainos. Čia įsikūrusios pagrindinės NATO karinės bazės. Todėl Georgescu pergalė, turint omenyje jo anti-vakarietišką poziciją, būtų sukė-lusi rimtą nestabilumą tiek ša-lies viduje, tiek visame regione.

Kas toliau?

Atšaukus rinkimus, Rumuni-ja atsidūrė nežinomybėje. Nau-ji rinkimai numatyti 2025 m. gegužę. Tačiau ši istorija kelia svarbų klausimą: kaip apsaugoti demokratiją pasaulyje, kuriame rinkimai gali būti „nulaužti“?

Aišku viena – tai buvo ne tik vieni rinkimai. Tai – naujo tipo politinio karo pradžia. Didžiau-sia išvada? Skaitmeninis sau-gumas šiandien yra valstybinės gynybos pagrindas. Jei socialinių tinklų manipuliacijos gali pa-keisti rezultatus, tuomet visos demokratinės valstybės turi iš naujo apmąstyti savo rinkimų strategijų apsaugą.

Kas iš tiesų kaltas?

Daugelis kaltina Georgescu, TikTok, botus ar žiniasklaidą. O aš klausiu kitaip: kada mes lei-dome „TikTok“ pakeisti kritinį mąstymą? Kada algoritmas tapo įtikinamesnis už faktus?

Šiandien informacija sklinda žaibiškai, o melagingos naujie-nos plinta greičiau nei tiesa. Jei žmonės gali būti įtikinti koor-dinuotomis kampanijomis, tai medijų raštingumas turi tapti prioritetu.

Georgescu žinutės „TikTok“: emocijos vietoje logikos

Jo vaizdo įrašai buvo trumpi, emocionalūs: „laikykimės prieš sistemą“, „išvaduokime Rumu-niją nuo išorės kontrolės“, vaiz-duose – vaikai, senoliai, vėliavos. Tarp emocinių vaizdų slėpėsi

pusiau tiesos ar ištraukti iš kon-teksto duomenys. Tai nebuvo lo-ginis argumentavimas – tai buvo emocinis nukreipimas per karto-jimą ir algoritminį iškėlimą.

Rinkimų ateitis: kas toliau?

Kaip atpažinti manipuliaci-jas? Reikia tikrinti šaltinius. Jei skambus teiginys sklinda tik ma-žose „TikTok“ paskyrose – grei-čiausiai tai melas. Tačiau net ir tai ne visada padeda.

Kas iš to turi naudos? Net fak-tų tikrintojai gali būti šališki. Kai kuriose šalyse, kaip Portugalijo-je, politikai kuria savo „faktų ti-krinimo“ komandas, kurios pai-nioja tiesą ir propagandą.

Kritinis mąstymas reiškia ne tik faktų tikrinimą – bet ir su-pratimą, kas valdo informacijos srautą.

Ar leisti politikams naudotis „TikTok“ be kontrolės?

Problema ne ta, kad politikai naudojasi „TikTok“. Problema – kai jų populiarumas dirbtinai didinamas botais ir dezinforma-cija.

ES jau reaguoja: Skaitmeninių paslaugų aktas (SPA) reikalauja, kad platformos atskleistų poli-tinės reklamos užsakovus, bet kontrolė vis dar nepakankama. Siūloma riboti politines rekla-mas artėjant rinkimų dienos – kaip daroma per televiziją.

Politika = turinys?

Tiesa ta, kad šiandien socia-liniai tinklai turi daugiau įta-kos nei televizija ar laikraščiai. 2024 m. „Pew“ tyrimas parodė: net 67 proc. jaunimo (18–29 m.) politinę informaciją gauna iš socialinių tinklų, tik 21 proc. – iš TV.

Jei kandidatai labiau rūpinasi populiarumu nei valdymu, de-

mokratija tampa populiarumo konkursu. O jei tas populiarumas kuriamas botais, algoritmais ir emociniu manipuliavimu – tai jau ne demokratija.

Rumunija – ar tik pradžia?

Tai ne tik Rumunijos klausi-mas. Tai – demokratijos ateitis visame pasaulyje. Šie rinkimai pateks į istoriją kaip įspėjamasis šūvis, kuris, tikėkimės, padarys mus ne paranoiškais, o išmintin-gesniais.

P. S. 2025 m. balandžio 27 d. Rumunijoje įvyko naujų rinki-mų pirmasis turas. Daugiausia balsų surinko kandidatas, laiko-mas politiniu Călino Georgescu įpėdiniu, nors pats Georgescu buvo pašalintas iš rinkimų dėl nelegalios kampanijos ir ryšių su Maskva. Akivaizdu – Georgescu sukurtas tinklas neišnyko. Tik pakeitė pavadinimą.

Tad klausimas lieka tas pats: ką mes iš tikrųjų išmokome?

Jaunieji žurnalistai Europoje – Susipažinkite su autore

Luiza Elena Zob

„Myliu žmones ir visas meno bei kūrybos formas, o rašymas – tai vienas iš būdų, kaip jungiuosi su žmonėmis ir idėjomis. Man didelė garbė prisijungti prie šios jaunųjų Europos žurnalistų komandos.“

Straipsnio bendraauto-riai: Romane Pichon, Oliver Čechmánek, Guilherme Alexan-dre Jorge (Lexi), Lisa Leopoli

Šiame straipsnyje išreikštos tik autorių nuomonės. Europos Komisija ir „Eurodesk“ už jas ne-atsako.

Daugiau informacijos skaityki-te https://youth.europa.eu/news/how-romanas-presidential-election-became-plot-of-cyber-thriller_en

Mėlynoji žiedinė ekonomika: paverčiant atliekas iš žvejybos įrangos verslo galimybėmis tolimuose šiaurės regionuose

Iniciatyva, įgyvendinama Šiaurės periferijos ir Arkties regionuose, siekia ne tik valyti aplinką, bet ir padėti vietos mažoms ir vidutinėms įmonėms (MVĮ) paversti atliekas naujomis galimybėmis. Projektas „Mėlynoji žiedinė ekonomika“ (angl. Blue Circular Economy, BCE) remia panaudotos žvejybos įrangos ir jūrinių plastikinių atliekų perdirbimą į naujus produktus. Projektas apima atokiausius vandenynus ir jūras aplink Norvegiją, Grenlandiją, Airiją ir Jungtinę Karalystę.

Projekto tikslas

BCE misija – sukurti tvarias verslo galimybes, pasinaudojant apleista, pamesta ar kitaip išmesta žvejybos įranga ir jūriniemis plastikine atliekomis. Vizija – sutelkti dėmesį į visą produkto gyvavimo ciklą, suteikiant MVĮ įgūdžių kurti išteklius tausojančius verslus, siūlančius produktus ir paslaugas iš jūrinių atliekų bei palaikant technikų perkėlimą.

BCE padeda MVĮ tolimuose šiaurės regionuose kurti ir rin-

kai pristatyti novatoriškus produktus ir paslaugas, pagamintus iš tinklų, virvių ir kitų medžiagų, kurios buvo apleistos ar išmestos. Ši periferinė sritis, kurioje dominuoja žvejyba, turi didelį potencialą paversti jūrines plastikines atliekas pelningais ištekliais.

Taikydamas žiedinės ekonomikos principus, projektas padeda MVĮ rasti būdų, kaip paversti kitaip nepageidaujamas ir teršiančias medžiagas į įvairius švairius, tvarius daiktus, tokius kaip sportiniai bateliai, drabu-

žiai, saulės akiniai ir statybinės medžiagos.

Inovacijų skatinimas

Siekiant padėti dalyvaujančioms įmonėms diegti naujoves ir plėsti rinkos pasiekiamumą, projektas įsteigė tris tarptautinius klasterius žvejybos įrangos perdirbimui. Du iš jų yra geografiniai, apimantys Norvegiją ir Airiją, o trečiasis apima visą Šiaurės periferijos ir Arkties regioną.

Projekto komanda dirba su MVĮ, siekdama sukurti žiedinius verslo modelius ir rinkodaros strategijas, kurios apimtų tiek aplinkosauginius, tiek ekonominius aspektus. Tikslas – sukurti vertės grandines ir skatinti žvejybos įrangos pakartotinį naudojimą kaip gyvybingą ir tvarią verslo galimybę.

Rinkų paieška

BCE skatina naujų produktų paklausą ir padeda MVĮ išskverbti į naujas rinkas. Tai pasiekama teikiant patarimus dėl produktų komercializavimo ir kuriant ekologišką etiketę prekėms, pagamintoms iš perdirbtos žvejybos įrangos.

Siekiant įgyvendinti gamybos tikslus, BCE jungia dalyvaujančias MVĮ su pažangiomis technologijomis, tokiomis kaip 3D spausdinimas, jutikliai ir dirbtinis intelektas. Be to, projektas kuria internetinių seminarų ir vaizdo turinio biblioteką, siekiant perduoti žinias ir gerąją praktiką.

BCE partnerystė apjungia mokslinių tyrimų ir plėtros institucijas bei verslo paramos organizacijas Airijoje, Anglijoje, Škotijoje, Norvegijoje ir Grenlandijoje. Uostų valdžios institucijos ir savi-

valdybės taip pat remia projekto veiklą. BCE veiklos prisideda prie ES Vandens pagrindų direktyvos ir Plastiko strategijos žiedinėje ekonomikoje įgyvendinimo.

Bendra investicija ir ES finansavimas

Bendra projekto „Mėlynoji žiedinė ekonomika“ investicija siekia 1 690 661 EUR, iš kurių 1 012 529 EUR skiria ES Europos regioninės plėtros fondas per Šiaurės periferijos ir Arkties operacinę programą 2014–2020 m. laikotarpiui. Investicija patenka į prioritetą „Aplinkos apsauga ir išteklių efektyvumas“.

Daugiau informacijos skaitykite https://ec.europa.eu/regional_policy/projects/projects-database/blue-circular-economy-turning-waste-fishing-gear-into-business-opportunities-in-the-far-north_en

Grenlandija: ledo žemė tarp istorijos, gamtos ir globalių pokyčių

Grenlandija – tai didžiausia pasaulyje sala, paslaptinga ir kerinti savo gamta, istorija ir šiandieniniu vaidmeniu pasaulio geopolitikoje bei klimato pokyčiuose. Ši atšiaurusa klimato, bet nepaprasto grožio žemė slepia savyje daug daugiau nei ledynus – tai tūkstantmetė istorija, žmogaus išgyvenimo ir prisitaikymo pavyzdys bei svarbus žvilgsnis į mūsų planetos ateitį.

Autorius Jensbn - Mano darbas, CC BY 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=978093>

Pirmieji gyventojai ir inuitų kultūra

Grenlandijos istorija prasideda maždaug prieš 4 500 metų, kai pirmieji žmonės atvyko į šiaurės rytų salos dalį iš dabartinės Kanados Arktyje. Jie priklausė Paleoeskimų kultūrai (tarp jų – Saqqaq ir vėliau Dorset kultūros). Šie žmonės gyveno iš žvejybos, ruonių medžioklės ir klajokliško gyvenimo būdo.

Apie X a. saloje įsitvirtino Thule kultūra, iš kurios kilo dabartiniai inuitai – Grenlandijos vietiniai gyventojai. Jie naudojo pažangesnes žvejybos ir

medžioklės technologijas, statė namus iš žolės, akmenų ir banginių kaulų, puikiai prisitaikė prie ekstremalių Arkties sąlygų. Inuitai iki šiol sudaro maždaug 90 proc. Grenlandijos gyventojų, o jų kalba, papročiai ir pasaulėžiūra išlieka esminė salos kultūrinė dalis.

Vikingai Grenlandijoje: Erikas Raudonasis ir europiečių kolonija

Pirmieji europiečiai, pasiekę Grenlandiją, buvo vikingai. 982 m. norvegas Erikas Raudonasis (Erik the Red), išstremtas iš Islandijos už žmogžudystę, at-

plaukė į Grenlandiją ir pavadino ją „žalia žeme“ („Greenland“), kad pritrauktų naujakurių.

986 m. įkurtos dvi vikingų kolonijos – Rytinė ir Vakarų, kuriose gyveno apie 3000 žmonių. Jie vertėsi žemdirbyste, gyvulininkyste, prekyba su Europa. Tačiau XIV–XV a. šios kolonijos žlugo – tikriausiai dėl klimato atšalimo (vadinamojo „Mažojo ledynmečio“), maisto trūkumo ir izoliacijos nuo Europos.

Danų valdžia ir kolonijinis laikotarpis

Po vikingų dingimo, apie Grenlandiją Europoje vėl priminta tik XVIII a. pradžioje, kai Danija pareiškė suverenitetą šiai teritorijai. 1721 m. danų misinierius Hansas Egedė įkūrė pirmąją koloniją, pradėdamas danų kolonijinį laikotarpį, kuris truko daugiau nei du šimtmečius.

Danijos įtaka augo: buvo kuriamos bažnyčios, mokyklos, vykdomas krikščionybės skleidimas. Kartu vyko kultūrinė asimiliacija – inuitai buvo skatinami atsisakyti tradicinių papročių. 1953 m. Grenlandija oficialiai tapo Danijos Karalystės dalimi, bet liko periferiniu, ekonomiškai silpnu regionu.

Grenlandija Šaltojo karo metu: karinė ir geopolitinė svarba

Dėl savo strateginės padėties tarp Šiaurės Amerikos ir Europos Grenlandija tapo svarbia teritorija Šaltojo karo metu. JAV, siekdama apsaugoti Šiaurės Atlanto oro kelią, 1951 m. suda-

rė sutartį su Danija dėl karinių bazių Grenlandijoje. Svarbiausia iš jų – Thule oro bazė, kuri veikė iki šiol ir yra svarbi NATO bei JAV gynybos sistemų dalis.

Grenlandijos geografinė padėtis ir gamtiniai ištekliai (geležies rūda, nafta, retieji metalai) lemia jos augantį strateginį reikšmingumą ir XXI a. – ypač Kinijos ir JAV akiratyje.

Klimato kaita ir ledynų tirpimas: pasaulinė reikšmė

Šiandien Grenlandija atsidūrusi klimato kaitos epicentre. Salos ledo kepurė – antra pagal dydį pasaulyje po Antarktidos – tirpsta rekordiniais tempais. Vien 2021 m. Grenlandija neteko apie 166 milijardų tonų ledo. Tai kelia jūros lygį visame pasaulyje ir grasina pakrančių miestams nuo Niujorko iki Dakos.

Tuo pat metu klimato atšilimas atveria naujas galimybes – Grenlandijoje galima išgauti anksčiau neprieinamus gamtos išteklius, plėtoti laivybą per Arkties vandenyną. Tačiau tai kelia ir rizikų: ekologinių, kultūrinių, socialinių.

Autonomija, identitetas ir nepriklausomybės siekis

1979 m. Grenlandijai suteikta dalinė autonomija, o 2009 m. priimta savivaldos plėtros sutartis, suteikianti salai platesnes teises spręsti savo vidaus reikalus. Šiandien Grenlandija turi savo parlamentą, valdo švietimo, sveikatos, gamtos išteklių politiką, o Danija išlaiko atsako-

mybę už užsienio reikalus, gynybą ir pinigų sistemą.

Grenlandijos visuomenėje vis stiprėja nepriklausomybės idėja, ypač tarp jaunimo. Apklausą rodo, kad dauguma gyventojų palaikytų visišką nepriklausomybę, jei būtų užtikrintas ekonominis stabilumas.

Grenlandija šiandien: tarp tradicijos ir modernumo

Šiandien Grenlandijoje gyvena apie 56 000 žmonių, iš jų apie 90 proc. – inuitai. Sostinė Nukas (Nuuk) – modernėjantis miestas, kuriame veikia universitetas, muziejai, kultūros centrai. Grenlandija vysto turizmą, žuvininkystę ir ieško būdų mažinti priklausomybę nuo Danijos subsidijų.

Vis dėlto salos gyventojai susiduria ir su iššūkiais: nedarbu, emigracija, socialinėmis problemomis, klimato sukeltais pavojais. Todėl Grenlandija šiandien – tai salos tapatybės paieškos tarp šimtmečių senumo kultūros, šiuolaikinės ekonomikos ir globalios aplinkos politikos.

Išvada: Grenlandija – kintančio pasaulio simbolis

Grenlandija – tai daugiau nei ledo ir sniego sala. Tai vieta, kur susipina seniausios Arkties kultūros, Europos kolonijinė istorija, JAV kariniai interesai ir klimato kaitos padariniai. Ji atspindi ne tik savo pačios, bet ir viso pasaulio dilemą: kaip išsaugoti tapatybę, prisitaikyti prie pokyčių ir užtikrinti tvarią ateitį.

„Europos Pulso“ informacija

Ką verta žinoti apie Grenlandijos patiekalus

Grenlandijos virtuvė dažnai atrodo neįprasta europiečių skoniui, tačiau ji puikiai atspindi vietos gyvenimo būdą ir klimato sąlygas. Maistas dažnai apdorojamas džiovinant, sūdant, rūkant ar valgomas žalias – visa tai tam, kad kuo ilgiau išliktų tinkamas vartoti.

Populiariausi Grenlandijos patiekalai

1. Mattak (ruonio oda su riebalais)

– Tradicinis inuitų patiekalas, gaminamas iš banginio ar ruonio odos su riebaliniu sluoksniu. Dažniausiai valgomas žalias – tai itin maistingas, vitamino C šaltinis, ypač vertinamas žiemą.

2. Suaasat – Grenlandijos sriuba

– Nacionalinis patiekalas: soti mėsiska sriuba, verdamą iš ruonienos, banginių, jūrinių paukščių ar šiaurės elnio, kartu su ryžiais, miežiais, svogūnais ir prieskoniais. Kartais įdedama džiovintų žolelių.

3. Ammassat / Kapisilik – smulki žuvis (panaši į šprotus)

– Maža džiovinta ar šaldyta žuvis, kuri dažnai patiekama fermentuota arba šaldyta žalia, kaip užkandis ar garnyras.

4. Tartaras iš muskuso jaučio ar elnienos

– Grenlandijoje populiarus šios Arkties laukinės mėsos tartaras, patiekiamas su svogūnais, pipirais, kiaušinio tryniu ar vietinėmis uogomis.

5. Banginių mėsa

– Tradiciškai valgoma rūkyta, virta ar kepta. Šiandien daug kur ginčytinas pasirinkimas dėl aplinkosaugos, bet Grenlandijoje ji vis dar svarbi kultūrinė ir istorinė virtuvės dalis.

Modernūs posūkiai: tradicija susitinka su daniška įtaka

Kadangi Grenlandija priklaus-

so Danijai, čia taip pat paplitę daniški patiekalai – duona, pyragai, bulvių patiekalai, jautienos troškiniai. Miestuose (ypač sostinėje) galima rasti restoranų, kurie patiekia šiuolaikiškai pateiktą tradicinį maistą, pvz.:

- Ruonienos kepsnį su mėlynių padažu;
- Džiovintų žuvų užkandžius;
- Jūros ežių ikrus su vietiniais žalumynais.

Desertai?

Grenlandijoje desertai daugiausia paprasti, nes istoriniu laikotarpiu cukrus, vaisiai ir miltai buvo retenybė. Šiandien

populiarūs daniški saldumynai, bet vietinės uogos (pvz., krūminės mėlynės, vaivorai, bruknės) dažnai naudojamos uogienėms ar padažams.

Arktinė virtuvė – ne tik maistas, bet ir tapatybė

Grenlandijos patiekalai nėra vien tik kasdienis maistas – tai giliai įsišaknijęs ryšys su gamta, sezoniskumu ir bendruomenės dvasia. Žiemos metu valgomi šilti troškiniai, o vasarą – šviežiai pagautos žuvys ar džiovinti produktai iš išlikusių atsargų.

„Europos Pulso“ informacija

Leidėjas: Linale s.r.o, redaktorė Lineta Žalaitė, www.europospulsas.lt, info@europospulsas.lt, išeina kas savaitę.

Už visą turinį „Europos pulse“ atsakingi tik autoriai ir jų nuomonės nebūtinai atspindi Europos Sąjungos poziciją. Europos Sąjunga negali būti už jas atsakinga.